

ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ В ПРОСТОРІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Купрєєва О.І. Особливості часової перспективи в просторі самореалізації студентів. У статті викладено результати дослідження особливостей часової перспективи в контексті самореалізації студентів. Здійснено порівняльний аналіз часової перспективи умовно здорових студентів та студентів з інвалідністю. Виявлено зв'язок часової перспективи із смисложиттєвими орієнтаціями, самостваленням та самореалізацією особистості студентів. Встановлено, що збалансована часова перспектива, ціннісно-смыслова насиченість часових модусів та цілісне сприйняття себе в часі сприяють успішній самореалізації особистості студентів.

Ключові слова: часова перспектива, самореалізація, самоствалення, смисложиттєві орієнтації, студенти з інвалідністю.

Купрєєва О.И. Особенности временной перспективы в пространстве самореализации личности. В статье изложены результаты исследования особенностей временной перспективы в контексте самореализации студентов. Осуществлен сравнительный анализ временной перспективы условно здоровых студентов и студентов с инвалидностью. Выявлена связь временной перспективы со смысложизненными ориентациями, самоотношением и самореализацией личности студентов.

Установлено, что временная перспектива, ценностно-смысловая наполненность временных модусов и целостное восприятие себя во времени содействуют успешной самореализации личности студентов.

Ключевые слова: временная перспектива, самореализация, самоотношение, смысложизненные ситуации, студенты с инвалидностью.

Постановка проблеми. Взаємодія з часом – фундаментальна характеристика об'єктивного та суб'єктивного досвіду людини, оскільки всі процеси відбуваються та розгортаються у часі. Збалансована часова перспектива відіграє вирішальну роль у регуляції діяльності та життя особистості.

В світі, який стрімко змінюється, постає необхідність бути здатним ефективно планувати власне життя, активно вибудовувати часову перспективу, а не бути пасивним спостерігачем плінності життя. Особливо актуальним це завдання є в юнацькому віці, оскільки студентство - це період знаходження власної значущості та особистісної самоідентифікації. Саме в цей період життя людина намагається відповісти собі на запитання: «Хто Я? Яке моє місце в цьому світі?». Тобто, юнаки та дівчата стикаються з необхідністю здійснення життєвого шляху. Однак, саме в юнацькому віці спостерігається тривога перед майбутнім, часова дезорганізація, намагання уникнути виклики реальності та дорослості. Часова перспектива в юнацькому віці може набувати ознак розбалансованості: юнаки та дівчата, нібито, не включають її в загальний активний час власного життя [11; 13]. Тому, час навчання у закладах вищої світи, часто, не наповнений цілями, смислами, а в навчальній діяльність студентів переважають зовнішні мотиви.

Переживання життєвих подій (минулого, теперішнього та майбутнього), через систему особистісних смислів, співвіднесення їх з власними можливостями та цілями – є основою для побудови особистісної ідентичності, розвитку самоставлення як інтегрального утворення самосвідомості та ефективної *самореалізації* особистості.

В цьому контексті дослідження та наукове розуміння часових, смислових аспектів та самоставлення особистості студентів сприятиме більш глибокому, цілісному вивченню самореалізації особистості, побудові життєвого простору та життєвої перспективи, як простору здійснення власного Я.

Аналіз останніх публікацій. Вперше поняття «часової перспективи» з'являється в роботах Л. Френка. Однак, увагу до цього феномену, привернув в рамках теорії поля, К. Левін. Часова перспектива, в теорії поля, розглядається як включення майбутнього, минулого, реального і ідеального плану життя в побудову та здійснення теперішнього [9]. За К. Левіним, всі частини поля, суб'єктивно переживаються людиною як одночасні, та в однаковій мірі визначають поведінку людини, не зважаючи на їхню хронологічну різночасність [9].

Уявлення про часову перспективу особистості розроблені в руслі *мотиваційного підходу* [10; 15; 20], в якому даний конструкт розуміється як спрямованість, орієнтація людини в майбутнє; мотиваційне утворення, яке визначає поведінку, впливає на процес прийняття рішень, постановку цілей та їх реалізацію; в *психології життєвого шляху* особистості [1; 5; 14; 15] час розглядається як внутрішній фактор, який визначає життєвий шлях людини, а часова перспектива майбутнього як фактор регуляції життєдіяльності, як поле розгортання суб'єктивної картини життєвого шляху; дослідження *розвитку особистості на протязі всього життя* (Life-spine) розглядають часову перспективу майбутнього як характеристику особистості [7; 14]; в контексті *психологічного благополуччя, суб'єктивної якості життя* особистості [16; 18; 19] конструкт збалансованої часової перспективи визначає певне поєднання часових перспектив людини та гнучкість переключення між ними; в *руслі позитивного підходу* функціонування особистості досліджено, що фактори часової перспективи (позитивне минуле, майбутнє, гедоністичне теперішнє) є важливими для позитивного функціонування особистості [5; 6; 17].

Юність – найбільш сенситивний період життя для постановки смисложиттєвих питань, усвідомлення життєвих цілей, побудови життєвого шляху, самореалізації особистості, за допомогою власної активності та взаємодії з іншими. Психологічною особливістю юнацького віку – є спрямованість у майбутнє, потреба в усвідомленні наявної власної життєвої позиції, проектування та побудова особистого майбутнього. Спрямованість у майбутнє, крім часового виміру, має смисловий та детермінована пошуком сенсу життя, розвитком тих психологічних характеристик особистості, які пов'язані з самосвідомістю [11]. Тому, значна увага в психологічних дослідженнях приділяється вивченню часової перспективи в юнацькому віці [2; 3; 11; 12; 14; 15]. Зокрема досліджено специфіку часових уявлень та ставлень в період молодості (Г. Сирцова, Н.М. Савлакова, Н.М. Толстих); розвиток часової перспективи та переживання криз, формування особистісної ідентичності, становлення професійного самовизначення в юнацькому віці (М.С. Бойко, О.М. Вечканова, М.Д. Петраш); психологічні особливості розвитку часової перспективи студентської молоді (К.О. Поворозник); особливості трансформації часової перспективи з різним рівнем

прокрастинації (Л.І. Дементій, О.О. Іпполітова, Н.М. Карловська); вікові особливості розвитку образу часу в юнацькому віці (І.М. Бушай).

Ми в своєму дослідженні спираємося на підхід Ф. Зімбардо, Дж. Бойда, щодо дослідження часової перспективи особистості [6], в якому даний феномен досліджено найбільш систематично та цілісно, як багатовимірний конструкт.

Ф. Зімбардо та Дж. Бойд [6] розглядають часову перспективу, як основний аспект в побудові психологічного часу, який виникає з когнітивних процесів, які розділяють життєвий досвід людини на часові періоди минулого, теперішнього та майбутнього. На основі емпіричного аналізу Ф. Зімбардо, Дж. Бойд [6] виокремлюють два аспекти ставлення до минулого: *негативне минуле* (бачиться як неприємне, викликає одразу), *позитивне минуле* (минулий досвід бачиться приємним, через «рожеві окуляри», сприймається з ностальгією). Автори, також, виділяють два аспекти ставлення до теперішнього. *Гедоністичне теперішнє* – сповнене задоволення, які цінуються більш за все, насолодження сьогоdnішнім моментом, без міркувань про подальші дії, вчинки, поведінку. *Фаталістичне теперішнє* – людина вірить в долю, підкорюється їй та нездатна впливати на події свого теперішнього та майбутнього. В ставленні до майбутнього автори виділяють лише один аспект – *орієнтація на майбутнє*. Вона характеризується наявністю цілей, планів спрямованих на майбутнє, та поведінкою спрямованою на реалізацію цих цілей та планів.

Суб'єктивне переживання людиною задоволеності власним життя, діяльністю, самореалізацією та переважаючий позитивний емоційний фон обумовлюють *збалансований характер часової перспективи* особистості. Ф.Зімбардо, Дж. Бойд [6] виділяють, збалансовану часову перспективу, як психологічний конструкт, який дозволяє людині переключатися між минулим, теперішнім та майбутнім, адекватно реагувати в залежності від зовнішніх та внутрішніх вимог, особистісних та соціальних оцінок. Індивіди, з даною часовою орієнтацією, реагують на ситуації, взаємодіють з оточуючим світом та будують власне життя, базуючись на балансі між змістом минулого досвіду та переживань, уявленнями про майбутнє та бажаннями теперішнього [6].

Незважаючи на значну кількість досліджень феномену часової перспективи особистості в психології, поза увагою дослідників, залишаються питання її вивчення в контексті самореалізації студентів, які навчаються в інтегрованому освітньому середовищі; виявлення особливостей часової перспективи студентів з інвалідністю, для яких навчання в закладі вищої освіти – є важливим етапом їхнього особистісного саморозвитку та самореалізації.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є дослідження особливостей часової перспективи студентів, які навчаються в інтегрованому освітньому середовищі, виявлення специфіки часової перспективи студентів з інвалідністю та умовно здорових студентів, визначення зв'язку часової перспективи з ціннісно-смысловими утвореннями, базовими самоактуалізаційними параметрами та самоставленням особистості.

Виклад методики і результатів дослідження. Самореалізація студентів в освітньому середовищі – це актуалізація та потенціювання готовності особистості до саморозвитку свого потенціалу, реалізація власних задатків і можливостей. Процес самореалізації, як простір суб'єктивної картини життєвого шляху, розгорнутий у часі, а, отже, передбачає послідовність етапів досягнення результатів діяльності (індивідуально

та об'єктивно значущих) в минулому, теперішньому та свідомим конструюванням майбутнього [5].

Самореалізація, саморозвиток, самоактуалізація – є фактами, які проявляються реально і повсюдно в життєдіяльності людини, та припускають дещо само причинене, що спонукається і регулюється зсередини [4; 8]. Завдяки цьому процес самореалізації, в більшій мірі, детермінований внутрішніми утвореннями, психологічними характеристиками, які в інтегрованій формі становлять структуру самосвідомості особистості (самоставленням, саморозумінням, самоприйняттям, самоповагою) [12, с. 49-52].

Реалізуючи мету дослідження, ми виходили з того, що процес самореалізації особистості обумовлений часовою перспективною, як цілісним образом себе в часі та власною активністю особистості, яка характеризується визначеністю життєвих цілей, важливістю їх реалізації, та самоствердження унікальності, цінності власного Я.

Отже, ми емпірично дослідили особливості часової перспективи, як особистісного утворення, суб'єктного механізму організації, регуляції самореалізації особистості та здійснили порівняльний аналіз вираженості базових самоактуалізаційних показників, самоставлення, смисложиттєвих орієнтацій та факторів часової перспективи.

У дослідженні взяли участь 238 студентів Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» та НПУ імені М.П. Драгоманова м. Києва. З них, 98 студентів з інвалідністю та 140 умовно здорових студентів. Вік студентів від 18 до 22 років. Використовувалися наступні психодіагностичні методики: опитувальник часової перспективи (ZTPI) (Ф.Зімбардо, в адаптації Г.Сирцової), тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Дж. Крамбо, Л. Махоліка (адаптація Д.О. Леонтєва), тест-опитувальник самоставлення особистості (С.Р. Пантілеєв, В.В. Столін). Обробка отриманих емпіричних результатів здійснювалася за допомогою комп'ютерної програми для статистичної обробки даних SPSS Statistics 21.0.

У таблиці 1 подано міри центральної тенденції для аспектів часової перспективи у різних категорій студентів.

Таблиця 1

Показники часової перспективи у різних категорій студентів

Фактори часової перспективи	Студенти умовно здорові				Студенти з інвалідністю			
	X	Md	Mo	Sx	X	Md	Mo	Sx
Негативне минуле	2,7	2,8	3	0,6	2,6	2,9	2,8 a	0,5
Гедоністичне теперішнє	3,5	3,6	4	0,5	3,5	3,4	3,0 a	0,5
Майбутнє	3,2	3,2	3	0,4	3,4	3,3	2,8 a	0,5
Позитивне минуле	3,7	3,7	4	0,5	3,6	3,6	3	0,6
Фаталістичне теперішнє	2,6	2,5	2,3 a	0,5	2,8	2,7	2,0	0,6

Примітка: x – середнє значення; Md – медіана; Mo – мода (a - є декілька мод, показана найменша); Sx – стандартне відхилення.

Середні показник факторів часової перспективи у досліджуваних студентів свідчать про домінування у них часової орієнтації на *позитивне минуле*, ставлення до нього як до приємного, позитивно емоційно забарвленого.

Для досліджуваних студентів, як з інвалідністю, так і умовно здорових, *теперішнє* в своєму гедоністичному аспекті є досить значущим, про що свідчать середні показники по фактору «гедоністичне теперішнє». Для них характерні орієнтація на отримання задоволення «тут і тепер», імпульсивність, низький рівень осмисленості наслідків власних дій та вчинків. Теперішнє сприймається як безтурботний час, сповнений задоволеннями. Можна припустити, що переважання орієнтації у досліджуваних студентів на позитивне минуле та гедоністичне теперішнє (приємне та безтурботне проведення часу), може бути проявом захисного механізму, який захищає їх від тривоги, пов'язаної з невизначеністю власного майбутнього життя.

Середні значення фактору «*майбутнє*» в обох групах досліджуваних студентів, відповідають середнім показникам, визначеним в методиці, але нижчі, ніж показники за фактором «гедоністичне теперішнє». Це свідчить про низький рівень представленості в свідомості думок про власне майбутнє, або вони носять ситуативний характер; у студентів не достатньо сформовані цілі та плани майбутнього, їм складно його конструювати, тому вони часто обирають стратегію «не напружуйся, живи сьогодні».

Отримані середні показники за всіма факторами часової перспективи свідчать про її не збалансованість у досліджуваних студентів.

Достовірність отриманих відмінностей подано в Таблиці 2. Достовірні відмінності виявлено по двом факторам часової перспективи «негативне минуле» та «майбутнє» у студентів з інвалідністю та умовно здорових студентів

Таблиця 2

Порівняння показників вибірки умовно здорових студентів та студентів з інвалідністю

Фактори часової перспективи	t – критерій рівності середніх						
	F	Зн-ня	t	Станд.	Рівень значим.	Різність середніх	Ст. похибка
Негативне минуле	3,35	,05	4,33	75,97	,00	4,01	,92
Гедоністичне теперішнє	,011	,91	-,74	80,67	,46	-,94	1,27
Майбутнє	5,41	,02	-6,69	108,15	,00	-5,97	,89
Позитивне минуле	,37	,53	,20	72,80	,83	,17	,83
Фаталістичне теперішнє	,58	,44	4,81	81,37	,00	3,98	,82

Результати кореляційного аналізу (таблиця 3) часової перспективи із смисложиттєвими орієнтаціями особистості свідчать про достатньо стійку взаємообумовленість досліджуваних параметрів, значущі відмінності ($p < 0,001$).

Проведений аналіз свідчить, що значущі відмінності ($p < 0,001$), було виявлено у досліджуваних умовно здорових студентів, по фактору «*негативне минуле*» з показником: «локус контролю-життя», обернений кореляційний зв'язок з показником «процес життя», «локус контролю-Я». Фактор «*гедоністичне теперішнє*», у досліджуваних умовно здорових студентів, не пов'язаний ні з одним показником смисложиттєвих орієнтацій. Тоді як, у студентів з інвалідністю виявлено слабкий зв'язок «*гедоністичного теперішнього*» з показником «процес життя». Можемо говорити про те, що прагнення зробити власне життя цікавим, емоційно насиченим, через наповнення

його діяльністю (комунікативною, навчально-професійною, творчою) пов'язується у студентів з інвалідністю з отриманням задоволення від життя. Однак, як студенти з інвалідністю, так і умовно здорові студенти схильні нехтувати теперішнім, не визначають цілі, результати та не організовують процес життя.

Таблиця 3

Взаємозв'язок часової перспективи із смисложиттєвими орієнтаціями особистості

Фактори часової перспективи	Студенти умовно здорові					Студенти з інвалідністю				
	Цілі в житті	Процес життя	Результат життя	Локус контролю-Я	Локус контролю життя	Цілі в житті	Процес життя	Результат життя	Локус контролю Я	Локус контролю життя
Негативне минуле	-,20*	-,32**	-,18*	-,22**	,36**	-,43**	,31**	-,41**	-,35**	-,26**
Гедоністичне теперішнє	-	-	-	-	-	-	,19*	-	-	-
Майбутнє	-	,21*	-	,18*	-	,44**	,39**	,41**	,56**	,44**
Позитивне минуле	-	-	-	-	-	,39**	,43**	,27**	,49**	,40**
Фаталістичне теперішнє	-,27**	,21**	-	,21*	-,35**	-,36**	-,21*	,39**	,30**	,32**

Примітка: ** кореляція значима на рівні 0,01 (двостороння); * кореляція значима на рівні 0,05 (двостороння)

В умовно здорових студентів фактор «майбутнє» має слабкий позитивний зв'язок тільки з показниками «процес життя» та «локус контролю – Я». Тоді як, у студентів з інвалідністю всі показники смисложиттєвих орієнтацій мають сильний позитивний кореляційний зв'язок з фактором «майбутнє». Це свідчить про те, що у студентів з інвалідністю, в більшій мірі, ніж в умовно здорових студентів, всі показники осмисленості життя (цілі в житті, осмисленість життя, задоволеність самореалізацією, життям та внутрішній локус контролю) працюють на підтримку майбутнього.

Фактор «негативне минуле» обернено корелює майже з усіма показниками смисложиттєвих орієнтацій: «цілі вжитті», «результат життя», «процес життя, «локус контролю життя», як у студентів умовно здорових так і студентів з інвалідністю, але цей зв'язок у останніх більш сильніший. Отже, ставлення до власного минулого як до негативного, неприємного, особливо емоційна фіксація на ньому, гальмують, або унеможливають здатність людини визначати, усвідомлювати власні життєві цілі, сприймати його як цікаве, емоційне насичене; впливає на задоволеність самореалізацією та впевненість у власних силах.

Фактор «позитивне минуле» корелює з усіма показниками смисложиттєвих орієнтацій студентів з інвалідністю. Ставлення до власного минулого як до позитивного, врахування його досвіду, здатність зв'язувати минуле із теперішнім та майбутнім, позитивно впливає на відчуття себе як сильної особистості, здатної будувати життя у

відповідності з власними цілями, наповнювати його смислами та отримати задоволення від життя.

У студентів, умовно здорових, фактор «*позитивне минуле*» не корелює ні з одним показником смисложиттєвих орієнтацій. Можемо припустити, що умовно здорові студенти або знецінюють власний позитивний досвід минулого, або ідеалізують, сприймаючи його крізь «рожеві окуляри», та в обох випадках, не пов'язують його з цілями, насиченістю та результатом власного життя.

В таблиці 3 подано кореляційні зв'язки базових самоактуалізаційних характеристик (орієнтація в часі, цінності самоактуалізації, автономність) та інтегральних характеристик самоставлення (інтегральне самоставлення, саморозуміння, аутосимпатія) з показниками часової перспективи, відмінності значущі при ($p < 0,001$).

Таблиця 3

Взаємозв'язок часової перспективи з самоставленням та самоактуалізацією особистості студентів

Базові шкали САТ, Самоставлення	Студенти умовно здорові					Студенти з інвалідністю				
	НМ	ГТ	М	ПМ	ФТ	НМ	ГТ	М	ПМ	ФТ
Орієнтація в часі	-,10	-,03	,05	,07	-,15	-,24**	-,00	,19**	,04	-,18**
Цінності	-,18*	-,02	,17*	,06	-,10	-,52**	,05	,40**	,10	-,40**
Автономність	-,22*	,07	-,01	,01	-,15	-,34**	-,04	,03	,10	-,17
Саморозуміння	-,32**	-,01	,06	,04	-,31**	-,36**	-,01	,20*	,20*	-,24*
Аутосимпатія	-,33**	-,00	-,08	,08	-,11	-,34**	,07	,20*	,32**	-,20*
Інтегральне самоставлення	-,35**	-,03	,15	,04	-,25**	-,44**	-,05	,38**	,17*	-,37**

Примітка: ** – кореляція достовірна на рівні $p \leq 0,001$; * $p \leq 0,05$. Фактори часової перспективи: негативне минуле (НМ); гедоністичне теперішнє (ГТ); майбутнє (М); позитивне минуле (ПМ); фаталістичне теперішнє (ФТ).

Як показали результати кореляційного аналізу, суттєву роль в самореалізації досліджуваних студентів відіграють часові орієнтації на «майбутнє» та «позитивне минуле». Вони позитивно пов'язані, але тільки у досліджуваних студентів з інвалідністю, з показниками «цінності», «орієнтація в часі», «інтегральне самоставлення», «аутосимпатія». Це характеризує здатність, досліджуваних студентів з інвалідністю, цінувати буттєву цінність власного життя «тут і зараз», жити теперішнім, не відкладаючи життя на потім; розділяти цінності самоактуалізованої особистості, прагнення будувати гармонійні стосунки зі світом, позитивно ставитися до себе.

З даних таблиці 3 видно, що базові шкали Самоактуалізаційного тесту та інтегральні показники самоставлення, як у студентів з інвалідністю, так і в умовно здорових студентів, обернено корелюють з показниками часової перспективи, зокрема «негативне минуле», «гедоністичне теперішнє» та «фаталістичне теперішнє».

Виявлені взаємозв'язки демонструють, що внутрішні ресурси (позитивне самоставлення, на основі саморозуміння, аутосимпатії, сформованість цілей, інтегрований образ себе в часі, збалансованість часової перспективи) забезпечують процес самореалізації особистості, а їхня не сформованість та не розвинутість, може бути бар'єром здійснення можливостей власного Я.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі вище викладеного, можна зробити висновок, що часова перспектива, як цілісний образ себе в часі та

головний аспект в побудові життєвого шляху, забезпечує ефективність самореалізації особистості.

Встановлено, що часова перспектива досліджуваних студентів характеризується *незбалансованістю часових модусів*: переважає орієнтація на *позитивне минуле та гедоністичне теперішнє*. Це свідчить про неузгодженість між змістом минулого досвіду, та пов'язаних з ним переживань, баченням майбутнього та бажаннями теперішнього. У досліджуваних студентів переважає орієнтація на швидко змінювані задоволення, розмита реалістичність та недеференційованість майбутнього; час сприймається механістично, як нав'язаний ззовні; не розвинута цілісність сприйняття себе в часі.

Виявлено особливості часової перспективи досліджуваних студентів з інвалідністю, зокрема модус майбутнього та минулого, характеризується більшою ціннісно-сисловою наповненістю; студенти в більшій мірі усвідомлюють екзистенційну цінність власного життя «тут і зараз», розділяють цінності самоактуалізованої особистості, намагаються їх реалізувати та позитивно стверджувати власне Я.

Для часової перспективи умовно здорових студентів, характерні: ціннісна та смислова не насиченість часу (вони слабо усвідомлюють власні цілі, прагнення та наміри); сприйняття та переживання часу на полюсах крайнощів (негативне минуле-фаталістичне теперішнє); фрагментарне сприймають себе в часі; у них недостатньо сформована система ставлень особистості до власного Я.

Виявлені особливості часової перспективи можуть бути бар'єром самореалізації та саморозвитку особистості як студентів з інвалідністю, так і умовно здорових студентів.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у визначенні та розробці ефективних технологій психологічного сприяння формуванню збалансованої часової перспективи особистості студентів в контексті їхньої самореалізації.

Список використаних джерел

1. Абульханова К. А. Время личности и время жизни. Санкт-Петербург: Алетейя, 2001. 299 с.
2. Бабатіна С.І. Особливості формування життєвої стратегії в юнацькому віці: теоретичний аналіз питання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2015. Вип. 2. Том 1. С.12-17.
3. Большакова А.М. Часові перспективи та самоствавлення студентів в професійній діяльності. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. №1. С. 62-66.
4. Галажинский Э.В. Детерминация и направленность самореализации личности. Томск: Изд-во Томского ун-та. 2002. 182 с.
5. Головаха Е.И., Кроник А.А. Психологическое время личности. Киев: Наукова думка, 1984. 190 с.
6. Зимбардо Ф., Бойд, Дж. Парадокс времени. Новая психология времени, которая улучшит вашу жизнь. Санкт-Петербург: Речь, 2010. 352 с.
7. Квасова О.Г. Трансформация временной перспективы личности в экстремальной ситуации: дис. ...канд. психол. наук: 19.00.01 / Московский государственный ун-т им. М.В. Ломоносова. Москва, 2013. 215 с.
8. Ключко Е. В. Самореализация личности: системный взгляд. Томск: Изд-во Томского ун-та, 1999. С.65–144.
9. Левин К. Динамическая психология: Избранные труды. Москва: Смысл, 2001. 572 с.
10. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего. Москва: Смысл, 2004. 608 с.

11. Поворозник К.О. Психологічні особливості розвитку часової перспективи у студентської молоді: автореф. дис. ...канд. психол. наук: 19.00.07 / Нац. пед.ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2016. 23 с.
12. Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості: моногр. / під ред. Л.З. Сердюк, І.В. Данилюк, В.В. Турбан, О.І. Пенькова, Н.Д. Володарська [та ін.]. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. С.49-52.
13. Сырцова А., Соколова Е.Т., Митина О.В. Методика Ф. Зимбардо по временной перспективе на русскоязычной выборке. *Психологическая диагностика*. 2007. №1. С.85-106.
14. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності. Київ: Либідь, 2003. 376 с.
15. Толстых Н.Н. Развитие индивидуального хронотопа в детстве и юности. *Вопросы психологии*. 2010. № 2. С. 30-45.
16. Фесенко П.П. Осмысленность жизни и психологическое благополучие личности: автореф. дис. ...канд. психол. наук: 19.00.01 / Московский государственный ун-т им. М.В. Ломоносова. Москва, 2005. 16 с.
17. Чиксентмихайи М. Поток: психология оптимального переживания. Москва: Смысл: Альпина нон-фикшн, 2011. 461 с.
18. Deci E. A motivational approach to self: Integration in personality. *Perspectives on motivation Nebraska*: vol. 38. symposium on Motivation. Lincoln: University of Nebraska Press, 1991. P.237-288
19. Ryan R.M. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American psychologist*, 2000. Vol. 55, N. 1, P. 68-78.
20. Zaleski Z. Future time perspective and subjective well-being in adolescent samples. Life goals and well-being: Towards a positive psychology of human striving P. Schmuck, K. M. Sheldon (Eds.). Goettingen, Germany: Hogrefe & Huber Publishers, 2001. P. 58–67.

References transliterated

1. Abul'hanova K. A. Vremya lichnosti i vremya zhizni. Sankt-Peterburg: Aletejya, 2001. 299 s.
2. Babatina S.I. Osoblivosti formuvannya zhittevoi strategii v yunac'komu vici: teoretichnij analiz pitannya. *Naukovij visnik Hersons'kogo derzhavnogo universitetu*. Seriya: Psihologichni nauki. 2015. Vipusk 2. Tom 1. S.12-17.
3. Bol'shakova A.M. Chasovi perspektivi ta samostavleniya studentiv v profesijnij diyal'nosti. Teoriya i praktika suchasnoi psihologii. 2018. №1. S. 62-66.
4. Galazhinskij E.V. Determinaciya i napravlenost' samorealizacii lichnosti. Tomsk: Izd-vo Tomskogo un-ta. 2002. 182 s.
5. Golovaha, E.I., Kronik, A.A. Psihologicheskoe vremya lichnosti. Kiev: Naukova dumka, 1984. 190 s.
6. Zimbardo F., Bojd Dzh. Paradoks vremeni. Novaya psihologiya vremeni, kotoraya uluchshit vashu zhizn'. Sankt-Peterburg: SPb.: Rech', 2010. 352 s.
7. Kvasova O.G. Transformaciya vremennoj perspektivy lichnosti v ekstremal'noj situacii: dis. kand. psihol. nauk: 19.00.01. Moskva, 2013. 215 s.
8. Klochko E. V. Samorealizaciya lichnosti: sistemnyj vzglyad. Tomsk: Izd-vo Tomskogo un-ta, 1999. S.65–144.
9. Levin K. Dinamicheskaya psihologiya: Izbrannye trudy. Moskva: Smysl, 2001. 572 s.
10. Nyutten ZH. Motivaciya, dejstvie i perspektiva budushchego. Moskva: Smysl, 2004. 608 s.
11. Povoroznik K.O. Psihologichni osoblivosti rozvitku chasovoї perspektivi u students'koї molodi: avtoref. dis... kand psihol. nauk: 19.00.07. Kiiv, 2016. 23 s.

12. Psihologichni tekhnologii samodeterminacii rozvitku osobistosti: monografiya / za red. L.Z. Serdyuk, I.V.Danilyuk, V.V. Turban, O.I. Pen'kova, N.D. Volodars'ka [ta in.]; za red. L.Z. Serdyuk. Kiiiv: In-tut psihologii imeni G.S. Kostyuka NAPN Ukraini, 2018. S.49-52.
13. Syrcova A., Sokolova E.T., Mitina O.V. Metodika F. Zimbardo po vremennoj perspektive na russkoyazychnoj vyborke. Psihologicheskaya diagnostika. 2007. №1. S.85-106.
14. Titarenko T. M. Zhitteviy svit osobistosti : u mezhah i za mezhami budennosti. Kiiiv: Libid', 2003. 376 s.
15. Tolstyh N.N. Razvitie individual'nogo hronotopa v detstve i yunosti. Voprosy psihologii. 2010. № 2. S. 30-45.
16. Fesenko P.P. Osmyslennost' zhizni i psihologicheskoe blagopoluchie lichnosti: avtoref. dis... kand. psihol. nauk: spec.19.00.01. Moskva, 2005. 16 s.
17. CHiksentsmihaji M. Potok: psihologiya optimal'nogo perezhivaniya. Moskva: Smysl: Al'pina non-fikshn, 2011. 461 s.
18. Deci E. A motivational approach to self: Integration in personality. *Perspectives on motivation Nebraska*: vol. 38. symposium on Motivation. Lincoln: University of Nebraska Press, 1991. P.237-288
19. Ryan R.M. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American psychologist*, 2000. Vol. 55, –N 1. P. 68-78.
20. Zaleski Z. Future time perspective and subjective well-being in adolescent samples / Z. Zaleski, A. Cycon, A. Kurc // Life goals and well-being: Towards a positive psychology of human striving P. Schmuck, K. M. Sheldon (Eds.). – Goettingen, Germany: Hogrefe & Huber Publishers, 2001. P. 58–67.

Kuprieieva O.I. Features the time perspectives in the area self-realization of personality.

The article presents the results of a study of the features of the time perspective in the context of students' self-realization. A comparative analysis of the time perspective of conditionally healthy students and students with disabilities is carried out. The relationship of the time perspective with life-meaning orientations, self-relation and self-realization of the personality of students is revealed.

It has been established that the time perspective, the value-semantic content of time modes and the holistic perception of oneself in time contribute to the successful self-realization of students' personalities.

Key words: time perspectives, self-realization, self-relation, life-meaning orientations, students with disabilities.